

Millî Ekonomiye Geçiş Sürecinde Kamu Bankacılığı Örneklerinden Biri: Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası

Mehmet Balyemez*

Giriş

Bankacılık faaliyetleri ekonominin gelişmesiyle doğrudan ilişkili bir sektördür. Avrupa'da gelişen bankacılık sektörünün başlangıç dinamiğini Sanayi Devrimi oluřturmuřtur¹. Sanayi Devrimi sonrasında sayıları gündend güne artan girişimcilerin yatırım yapabilmeleri veya mevcut yatırımlarını çağın gereklerine uydurabilmeleri için sermaye ihtiyaçları sürekli gündemde olmuştur. Bankerler ve sarraflar bir dönem yatırımcıların söz konusu ihtiyaçlarını karşılayarak bir bakıma bankacılık sektörünün öncüleri olmuşlardır.

Osmanlı Devleti'ndeki bankacılık sektörünün ortaya çıkışı 19'uncu yüzyıldan itibaren başlamıştır. Kırım Savaşı'ndan sonra Avrupalı devletlerden alınan borçların yarattığı dışa bağımlılık, Osmanlı bankacılığının gelişimi ve yapısına doğrudan etki etmiştir. Kendilerine sarraf ya da Galata bankerleri de denilen kişiler, Osmanlı Devleti'nin dış borçlarının ödenmesinde doğrudan aracı olmuşlar, Osmanlı parasının yabancı paralarla değiştirilmesi görevini üstlenmişlerdir. Gayrimüslimler tarafından yerine getirilen bu işlev bir süre sonra sarrafların vergi gelirine karşılık Osmanlı Devleti'ne kredi vermeleri sürecine evrilmiştir. Osmanlı Devleti 1850'li yılların sonunda İngiltere ve Fransa'ya olan borçlarını ödeyebilmek için tüm vergi gelirlerini Galata bankerlerine vermek zorunda kalınca söz konusu kişiler birlikte hareket ederek iskonto oranlarını ortaklaşa belirlemişler ve bir bakıma sektörü tekelleri altına almaya bařlamıřlardır².

Osmanlı Devleti'nin Kırım Savaşı'ndan sonra aldığı yüksek faizli dış borçların geri ödenebilmesi süreci yabancı menşeili bankaların ortaya

* Doç. Dr., Başkent Üniversitesi, Kıbrıs Türk Tarihi Araştırmaları Merkezi, Ankara/TÜRKİYE, mbalyemez89@gmail.com

1 Erdinç Tokgöz, *Türkiye'nin İktisadi gelişme Tarihi (1914-2004)*, İmaj Yayınvevi, Ankara 2004, s. 21.

2 Burhan Ulutan, *Bankacılığın Tekamülü*, (?), Ankara 1957, s. 138.

çıkışının koşullarını da hazırlamıştır. Merkezi Londra'da bulunan *Osmanlı Bankası* bu sürecin bir sonucu olarak 1856 yılında kurulmuştur. Bu gelişmeyi döviz spekülasyonundan yararlanmak amacıyla yüksek faizle borç para veren diğer yabancı bankalar izlemiştir. Union Financière ve Mires gruplarının 1860 yılında kurdukları *Türkiye Bankası*, Osmanlı Devleti'nden kâğıt para basma imtiyazı almak istemiş, ancak başarılı olamayınca bir süre sonra faaliyetlerine son vermek zorunda kalmıştır. Osmanlı hazinesinin en önemli görevlerinden olan kâğıt para basma işlevi 1862 yılından itibaren Fransızların da ortak olduğu Osmanlı Bankasına verilmiştir³.

Osmanlı Devleti'nde kurulan yabancı bankaların bazıları ise tarım sektörünü desteklemek amacıyla ihtiyaç duyulan ham maddeyi temin edecek şekilde faaliyetlerini yürütmüştür. İngilizler tarafından 1865 yılında kurulan *Şirketi Maliye-i Osmaniye Bankası* buna örnek olarak verilebilir. İngiltere'deki tekstil sektörünün ihtiyaç duyduğu pamuğun Anadolu'da üretilmesi için kredi tahsis etmeyi amaçlayan banka kısa bir süre sonra kapanmış, üstlendiği görevi ise Osmanlı Bankasına devretmiştir⁴. Hem Türkiye Bankası hem de Şirketi Maliye-i Osmaniye Bankasının kurulmalarından kısa bir süre sonra kapanarak işlevlerini Osmanlı Bankasına devretmeleri ve her üç bankanın da sermayedarlarının İngiliz ve Fransız yatırımcılardan oluşması dikkat çekicidir. Söz konusu banka yatırımcılarının Osmanlı maliyesinin içinden çıkılmaz bir duruma gelmiş olmasından dolayı bu kararı almak zorunda kaldıkları söylenebilir. Nitekim Osmanlı Devleti 1875 yılında iflasını ilan edince Osmanlı Bankası hariç küçük ölçekli tüm bankalar piyasadan çekilmişlerdir⁵.

Osmanlı Bankası bu gelişmeden kısa bir süre sonra; bütçe komisyonlarına temsilci gönderme, devlet gelirlerinin bankaya yatırılması ve Banka aracılığıyla borçların ödenmesi, devlete avans verme ve ikrazatta bulunma, imtiyaz mukavelesi karşılığında banknot ihracı, ticaret ve sanayi sektörüne kredi vermek amacıyla şubeler açmak, faaliyet süresinin uzatılması⁶ vb. birçok imtiyazları elde etmiştir⁷.

3 Haydar Kazgan, *Osmanlıdan Cumhuriyete Türk Bankacılık Tarihi*, Türkiye Bankalar Birliği Yayını, İstanbul 1997, s. 27.

4 Tuncay Artun, *İşlevi-Gelişimi- Özellikleri ve Sorunlarıyla Türkiye'de Bankacılık*, Tekin Yayınevi, İstanbul 1983, s. 22-24

5 Oya Silier, *1920'lerde Türkiye Millî Bankacılığının Genel Görünümü*, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara 1975, s. 489.

6 1863 yılında 30 yıl olan bu süre 1875 yılında 20 yıl, 1895 yılında ise 12 yıl daha uzatılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bk. Artun, *age.*, s. 28.

7 Vedat Eldem, *Osmanlı İmparatorluğu'nun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik*, TTK Basımevi, Ankara 1994, s. 158-159.

Türk bankacılık tarihindeki ilk millî banka *Ziraat Bankası* olmuştur. Ziraat Bankası tarım alanına kredi tahsis ederek sektörün gelişimine destek olmak amacıyla 1888 yılında kurulmuştur. Yabancı bankalara karşı tepki olarak kurulan Ziraat Bankası hem Osmanlı Devleti'nin son dönemi hem de Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında önemli sorumluluklar üstlenmiştir.

Bankacılık sektöründe İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra da önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu döneme damga vuran *İttihat ve Terakki Partisi* her alanda olduğu gibi bankacılık sektöründe de önemli politikaları yürürlüğe sokmuş ve millî bankaların kurulmasını öncelikli hedeflerinden biri olarak belirlemiştir. Millî bankaların kurulmasındaki hedef, sermaye birikimini yabancı ve azınlık bankalarının tekelinden kurtarmak ile bu sermayeyi millî kalınma amacıyla kullanmak olarak belirlenmiştir. *Osmanlı İtibar-ı Millî Bankası* bu dönemde kurulan millî bankalara örnek olarak verilebilir. İttihat ve Terakki Partisi'ni güçlü bir bankaya sahip olmak düşüncesi doğrultusunda 1 Ocak 1917 tarihinde İstanbul'da kurulan Osmanlı İtibar-ı Millî Bankasının kuruluş sözleşmesinde hissedarlarının Osmanlı uyruğundan olması şartı özellikle belirtilmiştir⁸. Ancak Osmanlı Devleti'nde henüz sanayileşme süreci tam olarak gelişmediğinden dolayı bu bankalar ticaret ve tarım sektörüne kredi tahsis etmekten başka millî kalkınmayı hızlandıracak politikalar üretememişlerdir.

1. Millî Ekonomiye Geçiş Sürecinde Bankaların Durumu

Cumhuriyet'in kuruluş yılında özel yasayla kurulmuş olan İstanbul Emniyet Sandığı (1869) ve Ziraat Bankası (1888) ile birlikte 22 millî ve 13 yabancı olmak üzere 35 banka bu sektörde hizmet vermiştir⁹. Bu dönemde 2 milyon 428 bin lira olan toplam tasarruf mevduatının % 46,9'u millî, %53,1'i ise yabancı bankalarda bulunmuştur¹⁰. Daha az sayıda olmasına rağmen toplam mevduatın büyük kısmının yabancı bankalarda bulunmasının; söz konusu bankalardaki kredi faiz oranının düşük olması ile Anadolu'da faaliyet yürüten yabancı firmaların daha çok bu bankaları tercih etmelerinden kaynaklandığı söylenebilir¹¹. Bu durum Cumhuriyete geçiş döneminde de

8 Gündüz Ökçün, *1909-1930 Yılları Arasında Türkiye'de Bankacılık Alanında Kurulan Anonim Şirketler*, Hacettepe Üniversitesi Yayını, Ankara 1975, s. 465.

9 Tokgöz, *age.*, s. 19; Artun, *age.*, s. 42.

10 Haldun Derin, *Türkiye'de Devletçilik*, İstanbul 1940, s. 51; Silier, *age.*, s. 508.

11 Gündüz Ökçün, *Türkiye İktisat Kongresi, 1923 İzmir, Haberler-Belgeler- Yorumlar, Heyeti Faale Raporunda Yer Alan Görüşler*, Ankara 1968, s. 68.

yabancı bankaların milli ekonomideki üstünlüğünü göstermesi bakımından önemli bir detaydır.

Tokgöz'ün kavramsallaştırdığı *Ulusal Ekonomiye Geçiş*¹² döneminde çok sayıda yerel banka faaliyet göstermesine rağmen bunlar daha çok buldukları mahaldeki kredi ihtiyaçlarını karşılamışlar gerek sermaye gerekse de tecrübe eksikliklerinden dolayı faaliyet alanlarını ülke geneline yaygınlaştıramamışlardır. Yabancı bankalar arasında yer alan Osmanlı Bankası ve Selanik Bankası dışında kalanlar yerel bankacılık düzeyinde kalmışlar, hizmetlerini ülke geneline yaygınlaştırma anlayışına sahip olamamışlardır¹³.

Büyük bir kısmı İttihat ve Terakki Partisi döneminde çalışmaya başlayan milli bankalar çoğunlukla mahalli tüccarlar tarafından kurulmuş ve ticari kredi vermek suretiyle piyasayı desteklemişlerdir. Bununla birlikte milli bankaların yeterli ölçüde gelişmemiş olmasından dolayı kredi piyasası büyük ölçüde yabancı bankaların kontrolünde kalmaya devam etmiştir¹⁴. Tarım sektörünü destekleme amacıyla kurulan Ziraat Bankası da üstlendiği görevi tam olarak yerine getiremeyince finansal verimliliği yüksek olan tarım sektörü de yabancı bankaların kontrolüne girmiştir¹⁵.

Bu dönemde sermaye birikiminin yeterli düzeyde olmaması, kredi yetersizliği ve piyasanın yabancı bankaların tekelinde olması çözüm bekleyen sorunların başında gelmiş, sanayi ve ticaretin gelişmesi için milli bankacılığın gelişmesi zorunlu bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmıştır.

Bu zorunluluk 1923 yılı şubat ayında İzmir'de toplanan Türkiye İktisat Kongresi'nde de ele alınmıştır. Sanayici, tüccar, tarım ve işçi temsilcilerinin katılımıyla toplanan Türkiye İktisat Kongresi'nde alınan kararlar her ne kadar *Tavsiye* niteliğinde olsa da sonraki yıllarda izlenen ekonomi politikalarının temelini oluşturmuş ve milli bankaların kurulmasında rehber olmuştur.

Lozan Konferansı görüşmelerine ara verilen dönemde İzmir'de gerçekleştirilen Kongre'nin açış konuşmasını yapan Mustafa Kemal Paşa ekonomik bağımsızlığın önemini şu sözlerle ifade etmiştir¹⁶: "...*istiklal-i*

12 Tokgöz, *age.*, s. 43-54.

13 Öztin Akgüç, *Cumhuriyet Döneminde Bankacılık Alanında Gelişmeler*, Türkiye Bankalar Birliği, Ankara 1975, s. 11-14.

14 Akgüç, *age.*, s. 42.; Gündüz Ökçün, *age.*, s. 68.

15 Ulutan, *age.*, s. 163.

16 Afet İnan, *İzmir İktisat Kongresi, 17 Şubat-4 Mart 1923*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1982, s. 60.

tam için şu düstur var: Hâkimiyeti Milliye, hâkimiyeti iktisadiye ile tarsin edilmelidir...siyasi ve askeri muzafferiyetler ne kadar büyük olursa olsun, iktisadi zaferlerle tetvic edilmezse semerî payidâr olmaz...”

Türkiye İktisat Kongresi’ndeki çalışma gruplarından biri olan *Millî Türk Ticaret Birliği* tarafından ileri sürülen; büyük sermayeli bir devlet bankasının oluşturulması, söz konusu bankanın sermayesinin bir kısmının bütçeden karşılanması diğer kısmının ise Türklere ait olması görüşü kabul edilmiştir¹⁷.

Türkiye İktisat Kongresi’nde *Bankacılık Sektörü* ile ilgili yapılan toplantılarda; Batı’daki bankaların çalışma sisteminin henüz benimsenmemiş olması ile piyasanın yeteri kadar gelişmemesinden dolayı mevcut millî bankaların başarılı olamadığı, ekonomik hayatın canlanabilmesi için kredi tahsis edecek kurumlarının da gelişmesinin zorunlu olduğu ifade edilmiştir. Aynı görüşmelerde ekonomik gelişmişlik olmayınca ülke bağımsızlığından söz edilemeyeceği ve ekonomi alanında kalkınabilmek için bankacılık sektörünün gelişmesinin önemine de vurgu yapılmış ve özel sektörün olanaklarının yetersiz olmasından dolayı bu eksikliği giderecek millî bankaların kurulması önerilmiştir¹⁸.

Kongre’de kurulacak millî bankanın lokomotif görevi üstlenmesi ve sonradan kurulacak olan bankalara model olması hususu da belirtilmiş, devletin bankanın sermayesine katılmasının zorunluluk olduğu ve talep olması halinde kurulacak bankanın hisselerinin tamamen elden çıkarılarak devletin sahip olduğu payın özel sektöre devredilmesi de istenmiştir¹⁹.

Millî ekonomiye geçiş yıllarında özel sektörün sermaye birikiminin henüz yeterli seviyede olmamasından dolayı yerli yatırımcıların desteklemesi kaçınılmaz olmuştur. Ancak Türkiye İktisat Kongresi’nde bankacılık sektörüne dair yapılan teklifte de vurgulandığı üzere devletin bu yöndeki girişimi belli bir düzeyde kalması ve özel sektörden talep gelmesi halinde bu alandaki devlete ait varlığın devredilmesi hususu da kamunun özel sektörün gelişimine dair hedeflerini ortaya koyması adına önemli bir detaydır.

17 Ökçün, *age.*, s. 104.

18 Öztin Akgüç, *Cumhuriyet Döneminde Bankacılık Alanında Gelişmeler*, Türkiye Bankalar Birliği, Ankara 1975, s. 19.

19 Güven Sak- Sinan Sönmez- Funda Erkal- Özgür Gökmen-Nesime Şeker- Murat Uluğtekin, *İş Bankası Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2001, s. 24.

2. Türkiye Sanayi ve Maadin Bankasının Kuruluşu

Türkiye İktisat Kongresi'ndeki öneriler doğrultusunda bankacılık alanında da önemli girişimler yapılmıştır. Türk ticari ve sanayi sektörünü finanse edecek kamu bankaları İktisat Kongresi'ni takip edilen dönemde kurulmaya başlanmıştır. Bu kapsamda olmak üzere; *Türkiye İş Bankası*, *Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası* ile *Emlak ve Eytam Bankası* kurulmuş, Ziraat Bankası ise yeniden düzenlenerek millî ekonominin oluşturulması amaçlanmıştır.

Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası, 1923 yılından sonra devletin sanayi ve madencilik sektörüne filli müdahalesi amacıyla kurulan ilk teşekküldür²⁰. Millî ekonomiye geçiş döneminde ticaret ve sanayi alanında süratle kalkınmanın çıkış yollarının sadece muafiyet ve korumacılık ile teşvik kanunları olamayacağı öngörülmüş ve devletin ekonomik alana müdahalesinin daha geniş ölçekte olmasına karar verilmiştir. Alınan karar doğrultusunda bu amaçla faaliyet gösterecek bir kamu bankasının kurulması da kararlaştırılmıştır.

Türkiye Sanayi ve Maadin Bankasının kuruluşuna dair hazırlanan kanun önerisi Ticaret Vekili Ali Cenani Bey tarafından 28 Mart 1925 tarihinde Büyük Millet Meclisi (BMM)'ne sunulmuştur²¹.

Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası Kanunu önerisi BMM'de yapılan görüşmelerden sonra 19 Nisan 1925 tarihinde yapılan oylamada kabul edilmiştir²². Bankanın kuruluş esaslarını içeren 633 sayılı Kanun birinci maddesinde Türkiye Sanayi ve Maadin Bankasının sanayinin oluşturulması ve buna ait tüm ticari işlemlerin icra edilmesi amacıyla kurulduğu ifade edilmiştir. Bankanın çalışma alanları ise Kanun'un ikinci maddesinde aşağıdaki şekilde belirtilmiştir:

- A) Bankaya devredilmiş olan müessesatı sınıaiyeyi, teşekkül edecek şirketlere devredinceye kadar bizzat idare etmek;
- B) İştirak suretiyle tesisatı sınıaiyede bulunmak ve işletmek,
- C) Bizzat veya iştirak suretiyle maden imtiyazı almak ve biliştirak maden işletmek

20 Kemalettin Apak, *Türkiye'de Devlet Sanayi ve Maadin İşletmeleri*, İzmir Selüloz Basımevi, Ankara 1952, s. 17.

21 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA.), 30-018-01-01/13-18-10, Sanayi ve Maadin Bankası Kanun Tasarısı, 28 Mart 1925.

22 *Türkiye Büyük Millet Meclisi (T.B.M.M.) Zabıt Ceridesi*, Devre II, İçtima Senesi II, Yüz beşinci İçtima, 18.4. 1341, s. 138-151; *T.B.M.M. Zabıt Ceridesi*, Devre II, İçtima Senesi II, Yüz altıncı İçtima, 19.4. 1341, s. 155-227.

D) Türk sanayii ve maadin ashabına ve maden mültezim ve âmillerine ikrazatta bulunmak,

H) Maksudı teşekkülüne muvafık olmak üzere her türlü banka muamelesi yapmak.

Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası Kanunu'nun BMM'deki görüşmeleri sırasında A fıkrasında ifade edilen müesseselere askeri fabrikaların da dâhil edilmesi kararlaştırılmıştır²³. Bankanın çalışma alanları incelendiğinde sanayinin kurulması için halen faaliyette olan fabrikalar ve işletmelerin sorumluluğunun üstlenilmesi ile bu amaçla açılacak kuruluşlara ortak olunmasına dair alınan kararın sonraki yıllarda yaşanacak sorunların kaynaklarından birini oluşturduğu söylenebilir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Kanun hakkında yapılan görüşmelerde Bankaya devredilecek olan sanayi kuruluşları da gündeme gelmiştir. Yapılan görüşmelerde işletmesi Bankaya geçecek olan sanayi kuruluşları şu şekilde belirlenmiştir²⁴: Hereke Fabrikası, Beykoz Kundura ve Debbag Fabrikası, Feshane İplik Fabrikası, Yıldız Çini Fabrikası.

Türkiye Sanayi ve Maadin Bankasının kuruluş sermayesine dair hüküm 633 sayılı Kanun'un 3'üncü maddesinde düzenlenmiştir. Söz konusu maddeye göre Bankanın sermayesi; Ticaret Vekâletinin 1924 yılında tesis veya iştirak etmiş olduğu fabrika ve kuruluşlardaki hisse ve sermayesi, Ticaret Vekâleti 1925 yılı bütçesinde sanayi ve maden için tahsis edilmiş tutar, askeri fabrikalar haricinde kalan ve devlete ait fabrikalardaki sermayeler olarak belirlenmiştir²⁵.

Kanun'un 4'üncü maddesinde Bankanın hukuki şahsiyeti şu şekilde ifade edilmiştir²⁶:

Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası Ticaret Vekâletinin tahtı nezaretinde olup şahsiyeti hükmüeyi haizdir. Bir müdürü umumî ile bir muavin ve bankacılık ile sanayi ve maadin umurunda mütihazsıs

23 *T.B.M.M. Zabıt Ceridesi*, Devre II, Cilt 18, İçtima Senesi II, Yüz beşinci İçtima, 18.4. 1341, ss. 143-155.

24 *T.B.M.M. Zabıt Ceridesi*, Devre II, Cilt 18, İçtima Senesi II, Yüz beşinci İçtima, 18.4. 1341, s. 140.

25 Aynı yer.

26 *T.B.M.M. Zabıt Ceridesi*, Devre II, Cilt 18, İçtima Senesi II, Yüz beşinci İçtima, 18.4. 1341, s. 139.

beş azadan mürekkep yedi kişilik bir meclisi idare tarafından idare olunur. Maden ve fabrika sahiplerinden ve mebuslardan aza intihap olunamaz ise Sanayi ve Maadin Bankası Ticaret Vekâletinin tahtı nezaretinde olup, şahsiyeti hükmiyeyi haizdir.

Bilindiği üzere o tarihe kadar devlet tarafından kurulmuş ve işletilmiş sanayi müesseselerinin hepsi ya Hazine ya da Maliye Nezareti gibi kamu kurum ve kuruluşlarına bağlı olarak faaliyet yürütmüştür. Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası, devlet sermayesi ile kurulmuş olmasına rağmen ticari usuller doğrultusunda çalışabilmesini sağlayabilmek amacıyla tüzel kişilik sıfatına haiz olmuş ve henüz bankacılıkla ilgili kanuni bir düzenleme olmadığından dolayı da anonim şirket olarak teşkilatlandırılmıştır. Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası kuruluş kanunu dördüncü maddesinde ilave olarak Bankanın Ticaret Vekâletine bağlı olacağı ve Bankanın üçüncü kişilerin çıkarlarına hizmet etmemesi için Yönetim Kurulu'nda mebus, fabrika ve sanayi kuruluşları sahiplerinin yer almaması hususu da yer almıştır.

Türkiye Sanayi ve Maadin Bankasının gelirlerini artırması için sahip olacağı muafiyetler 5'inci maddede ifade edilmiştir. Yabancı sermayedarların Bankanın hisse senetlerine sahip olmaması yani bankanın *Milli* yapısının korunmasını sağlayan düzenleme ise 6'ncı maddede hükümleştirilmiştir. Yapılan düzenlemeye göre; Banka kendisine devredilen fabrikaların %51'i isme kayıtlı senetlerle Türk girişimcilerine ait olacak ve anonim şirket olarak faaliyetlerini yürütecektir.

Türkiye Sanayi ve Maadin Bankasının uygulayacağı para politikasına dair işlemlerin içeriği kanunun 7'nci maddesinde, Banka Muhasebe Divanının yaptığı işlemlerin Usulü Muhasebe-i Umumiye Kanununa tabi olmayacağı ise 8'inci maddede ifade edilmiştir.

Bankanın elde edeceği kazancın %70'in ana sermayeye ilave edileceği, %15'in ihtiyat akçesi olarak biriktirileceği, kalan %15'nin personel gideri olarak harcanacağı 9'uncu maddede, ihtiyat akçesinin 1 milyon liraya ulaştıktan sonra bu kalemden biriken paranın %85'inin ise ana sermayeye aktarılacağı ise 10'uncu maddede belirtilmiştir.

Türkiye Sanayi ve Maadin Bankasının kamu bankası olarak kurulmasından dolayı hesaplarının maliye müfettişlerinin denetimine tabi olacağı ve bilançosunun İdare Meclisi tarafından düzenlendikten sonra Ticaret Vekâletinin inceleyeceği ve Heyeti Vekiller tarafından onaylanacağına dair hüküm ise kanunun 11'inci maddesinde ifade edilmiştir. Kanunun yürürlüğe

girmesi ile ilgili esaslar 12, 13 ve 16'ncı maddelerde yer almış, Ticaret Vekilinin Kanun'un uygulanmasından sorumlu olduğu ise 14'üncü maddede düzenlenmiştir.

Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası Nizamnamesinin İdare Meclisi tarafından hazırlanacağı ve İcra Vekilleri Heyeti tarafından onaylanacağına dair husus 15'inci maddede belirtilmiş, kanunun uygulanmasına dair sorumluluğun İcra Vekilleri Heyeti'nde olduğu ise 17'nci maddede ifade edilmiştir.

Türkiye Sanayi ve Maadin Bankasının kuruluş esaslarının yer aldığı 633 sayılı Kanun, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 19 Nisan 1925 tarihindeki oturumunda oylanmıştır. Oylamaya katılan 144 vekilden; 135'i Kabul, 3'ü Ret, 6'ı ise Çekimser oy kullanmış ve Kanun oyçokluğu ile kabul edilmiştir²⁷.

Türkiye Sanayi ve Maadin Bankasının kuruluş yılı dikkate alındığında; Hükümetin iktisadi işletmecilik tecrübesine henüz sahip olmadığı ifade edilebilir. Banka, 633 sayılı Kanun'da açıkça görüleceği üzere, kamu sermayesi ile doğrudan sanayi ve madencilik alanına yatırım yapacak özel veya tüzel kişilerin kredi ihtiyaçlarını karşılamaktan daha çok bu alanda çalışacak işletmeleri kurmak ve çalıştırmak ile sorumlu tutulmuştur. Bu sorumluluğun olumsuz sonuçları sonraki yıllarda görülmüştür.

3. Türkiye Sanayi ve Maadin Bankasının Faaliyetleri

Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası kuruluş Kanunu'nun Büyük Millet Meclisinin 19 Nisan 1925 tarihli 106'ncı oturumunda kabul edilmesinden kısa bir süre sonra Yönetim Kurulu atamaları da yapılmıştır. Ticaret Vekâletinin 29 Nisan 1925 tarihli kararnamesiyle; Ticaret Vekâleti Sanayi ve Mesai Genel Müdürü Hayrettin Bey Banka Genel Müdür Yardımcılığına, İstanbul Ticaret Odası İstihbarat Kısım Amiri Ali Sami Bey, Maliye Müfettişi İhsan Bey, Ticaret Vekâleti Maadin Genel Müdürü Abdullah Hüsrev Bey, İzmir Harbiye Reisi Muavini Selahaddin Nevzat Bey ve İzmirli Emin Bey İdare Meclisi üyeliğine atanmışlardır²⁸.

27 Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası Kanunu oylamasında Ret oyu verenler: Ergani Vekili İhsan Bey, Trabzon Vekili Ahmed Muhtar Bey ve Rahmi Bey. Çekimser oyu verenler: Dersim Vekili Feridun Fikri Bey, Erzurum Vekili Münir Hüsrev Bey ve Raif Bey, İstanbul Vekili Kâzım Karabekir Paşa, Kastamonu Vekili Halid Bey ve Ordu Vekili Faik Bey. Ayrıntılı bilgi için bk. *T.B.M.M. Zabıt Ceridesi*, Devre II, C 18, İctima Senesi II, Yüz altıncı İctima, 19.4. 1341, s. 195, 226, 227.

28 İbrahim Erdal, "Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası", *Atatürk Ansiklopedisi*, <https://ataturkan-siklopedisi.gov.tr/bilgi/turkiye-sanayi-ve-maadin-bankasi/> son erişim tarihi: 15.08.2022.

Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası, yapılan bu atamalardan hemen sonra faaliyetlerine başlamıştır. Bankanın çalışma alanları: sanayi, iştirakler ve kredi işlemleri olarak üç alt başlıkta belirlenmiştir. Hükümetin Diyarbakır/Ergani'de madenindeki bir milyon liralık hissesi ile 1925 yılı bütçesinde yer alan bir buçuk milyon lira tutarındaki Sanayi Teşvik Fonu da bankaya devredilmiş, ilave olarak bankaya tahvil çıkarma yetkisi de verilmiştir²⁹.

O zamana kadar farklı kamu kurumlarınınca yönetimi üstlenilen ve esas görevi kamunun belirli ihtiyaçlarını karşılamaktan ibaret olan, ancak iktisadi bir işletme kültürüne sahip olamayan ve teknik üretim makinaları bakımından da ihmal edilmiş kamu iktisadi kuruluşları; Feshane Yünlü Dokuma Fabrikası, Bakırköy Pamuklu Dokuma Fabrikası, Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası ile Hereke İpekli ve Yünlü Dokuma Fabrikası bankaya devredilmiştir. Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası tarafından tamir, tadil ve ıslah edilerek gerekli ilaveler yapılmak suretiyle üretim kapasitesi artırılmaya çalışılan söz konusu kuruluşlara iktisadi işletme karakteri de kazandırılmaya çalışılmıştır. Banka tarafından işletilen fabrikalar, Banka İdare Meclisince görevlendirilen müdürün yetki ve sorumluluğunda olmak üzere özerk bir yapıda üretim faaliyetlerinde bulunmuşlardır³⁰.

Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası, teşkilatlanma ile ilgili hazırlıklarını henüz tamamlamamış olmasına rağmen önemli sorumluluklar üstlenmiştir. Ticaret Vekâletinin önerisi üzerine İzmir limanında görev yapan yabancı menşeli firmaların tahmil ve tahliye, kılavuzluk, dalgıçlık vb. idari hizmetleri tekeline almış olmasından kaynaklanan sorunların giderilmesi amacıyla kanuni bir düzenleme yapılmış ve söz konusu hizmetlerin ifası; Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası, Türkiye İş Bankası ve Türkiye Seyri Sefain İdaresinin sorumluluğuna verilmiştir³¹.

Yabancı bankaların sektördeki tekeline ortadan kaldıracak bir başka düzenleme 1925 yılı temmuz ayında yürürlüğe girmiştir. Yapılan kanuni düzenlemede; milli şirketlerin ve kamunun %3- 4 faizle yabancı bankalara yatırdıkları paranın söz konusu bankalar tarafından piyasaya %20'ye kadar varan faizlerle kredi olarak tahsis edilmesinden kaynaklanan adaletsizliğin giderilmesi istenmiştir. Ticaret

29 Aynı yer.

30 Apak, *age.*, s. 33-38.

31 BCA., "Kararname", 03-18-01-01/13-24-10, "İzmir limanında yükleme, boşaltma, kılavuzluk, dalgıçlık işleriyle vapurlara tatlı su dağıtım tekelinin Türkiye Sanayi ve Maadin ve Türkiye İş Bankalarıyla Türkiye Seyri Sefain İdaresine verilmesi", 15.04.1925

Vekâleti, millî şirketler ile kamunun yabancı bankalara yatırdığı paranın Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası da dahil olmak üzere millî bankalara yatırılmasını öneren tezkereyi 29 Haziran 1925 tarihinde BMM'ye sunmuştur. BMM İcra heyeti söz konusu tezkereyi 19 Temmuz 1925 tarihinde kabul ederek kanunlaştırmıştır³².

Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası; kuruluş yılında bir yandan kendisine devredilen iştiraklerin sorumluluğunu üstlenmiş bir yandan da bankacılık hizmetlerini yerine getirmeye çalışmıştır. Bankanın kuruluşunun birinci yılında 633 sayılı Kanun'un 11'inci maddesinde değişiklik yapılmıştır. Değişiklik metni ile ilgili belge ve bilgiye erişilememiş olmasına rağmen 633 sayılı Kanun'un 18 Nisan 1925 tarihinde BMM'de yapılan görüşmelerinde söz konusu husus gündeme getirilmiş ve Ticaret Vekâletinin sorumluluğunda olan Bankanın bilançosunun Vekiller Heyeti tarafından onaylanmasının gereksiz olduğu gündeme getirilmiştir. Yapılan düzenlemede muhtemelen Banka bilançosunun Vekiller Heyeti tarafından onaylanması hükmü kaldırılmış, bu sorumluluk ticaret vekiline verilmiştir³³.

Banka kurulduktan hemen sonra, bir yandan iştiraklerindeki verimliliği arttırmak ve bunları çağın gereklerine göre modernize etmek diğer yandan ise kamunun ihtiyaçlarını karşılama çabasında olmuştur. Millî Müdafaa Vekâletinin ihtiyaç duyduğu 250 bin çift asker postasının üretimi Vekiller Heyetinin 1927 yılında aldığı kararla Bankanın yönetimindeki Beykoz Fabrikasına verilmiştir³⁴.

Aynı yıl Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası yönetiminde değişiklik yapılmıştır. Ticaret Vekâletinin 1 Mart 1927 tarihinde yaptığı öneri üzerine İcra Vekilleri Heyeti tarafından Genel Müdür *Mösyö Faykas* görevden alınmış yerine Banka Müdür Yardımcısı olarak görev yapan Hayreddin Bey atanmıştır³⁵. Bu atamadan sonra boşalan Genel Müdür Muavinliği görevine ise yaklaşık bir yıl boyunca atama yapılmamıştır. Ticaret Vekâletinin 22

32 BCA., Kararname, 30-18-01-01/14-45-11, Resmi ve Millî Kuruluşların Mevduatlarını Millî Bankalara Yatırılmasının Sağlanması, 19.07.1925

33 BCA., 30-18-01-01/19-32-10, 9.5.1341 tarihli Sanayi ve Maadin Bankası Kanunu'nun 11'inci Maddesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı, 9.5.1341; T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre II, İçtima Senesi II, Yüz beşinci İçtima, 18.4. 1341, ss. 138-151.

34 BCA., 30-18-01-01/23-13-05, Ordunun İhtiyacı Olan 250 Bin Çift Kunduranın Pazarlıkla Sanayi ve Maadin Bankasından Satın Alınması, 05.03.1927.

35 BCA., 30-18-01-01/23-14-17, Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası Umum Müdürü Faykas'ın Görevinden Azli Yerine Aynı Bankanın Müdür Muavini Hayreddin'in Tayini, 09.03.1927.

Ocak 1928 tarihindeki teklifi ile Genel Müdür Muavinliği görevine 1 Şubat 1928 tarihinden itibaren Ankara Şube Müdürü Asım Bey tayin edilmiştir³⁶.

Bankanın mevduatının başka bir millî bankada değerlendirmesi amacıyla 1928 yılında yeni bir düzenleme daha yapılmıştır. Ticaret Vekâletinin 2 Mayıs 1928 tarihli önerisini görüşen İcra Vekilleri Heyeti, Maliye Vekâletinin kefaleti karşılığında, yıllık %9 faiz ve %1 komisyonla 400 bin lira tutarındaki Bankaya ait mevduatın Türkiye İş Bankasına yatırılmasını kabul etmiştir³⁷. Yapılan bu düzenleme ile millî bankaların kuruluş amaçları doğrultusunda faaliyet yürütebilmeleri amacıyla gerektiğinde mali dayanışma içinde ortak strateji izlemelerinin hukuki dayanağı oluşturulmuştur.

Millî bankaların sahip oldukları muafiyetler 24 Mayıs 1928 tarihindeki 1301 sayılı Kanun ile sonlandırılmıştır. Ancak Maliye Vekâleti, 1928 yılı haziran ayında İcra Vekilleri Heyetine gönderdiği öneride; Türkiye Sanayi ve Maadin Bankasının da dâhil olduğu millî bankaların henüz yeni kuruldukları, söz konusu vergi muafiyetinden yoksun kalmaları halinde sorumluluklarını yerine getirmede zorlanacakları gerekçesiyle Osmanlı Bankasına tanınan muafiyetlerin son bulacağı tarihe kadar söz konusu bankaların da muafiyetlerden yararlanmaya devam etmeleri ifade edilmiştir. İcra Vekilleri Heyeti, 27 Haziran 1928 tarihindeki toplantısında Maliye Vekâletinin bu önerisini kabul etmiştir³⁸.

Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası, kuruluşunun dördüncü yılında 6 milyon 679 bin 654 lira sermaye ile sorumluluklarını yerine getirmeye çalışmıştır³⁹. Ancak 1929 yılında etkileri küresel boyutta görülen ekonomik buhranın olumsuz etkileri Bankanın kuruluş amaçlarını gerçekleştirmesini önlemiştir.

a. Türkiye Sanayi ve Maadin Bankasının İştirakleri⁴⁰ :

Türkiye Sanayi ve Maadin Bankasının iştirak ve sanayi alanına kredi tahsisi

36 BCA., 30-18-01-01/23-14-17, Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası Umum Müdürü Faykas'ın Görevinden Azli Yerine Aynı Bankanın Müdür Muavini Hayreddin'in Tayini, 09.03.1927.

37 BCA., 30-18-01-01/28-25-20, Maliye Vekâletinin Kefaleti ile İş Bankasında 9 Ay Vadeli 400 bin liralık bir cari hesap Açtırması için Türkiye Sanayi ve Maadin Bankasına Yetki Verilmesi, 02.05.1928.

38 BCA., 30-18-01-01/29-41-09, Ziraat Bankası ile İş Bankasının Haiz Olduğu Müsaade ve Muafiyetlerden İstifade Etmeleri, 27.06.1928.

39 Afet İnan, *Şirketler ve Bankalar*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1930, s. 167-168.

40 Apak, *age.*, s. 33-38.

ile ilgili görevleri ise şu şekilde olmuştur. Banka gerek Ticaret Vekâletinden hisseleri devralmak gerekse de sonradan sermaye koymak suretiyle iştirak ettiği şirketle piyasada faaliyet yürütmüştür.

Bankanın iştirak ettiği fabrikalar ile söz konusu iştiraklerin faaliyetlerine dair genel bilgiler ise şöyledir:

1. Kayseri Bünyan Halı İpliği Fabrikası Türk Anonim Şirketi: Kayseri Bünyan Halı İpliği Fabrikası 125 bin lira sermaye ile 30 Aralık 1925 tarihinde kurulmuştur. Fabrikanın ürettiği ipliklerin halı üreticileri tarafından alınmamasından dolayı üretilen ipliklerin satılamaması sorunu ile karşı karşıya kalınmıştır. Fabrikanın sermayesi sonraki yıllarda 350 bin liraya yükseltilmesine rağmen piyasada etkili olamamıştır.
2. Isparta İplik Fabrikası Türk Anonim Şirketi: Isparta İplik Fabrikası, Banka tarafından 12 Kasım 1925 tarihinde devralınmış ve 175 bin lira sermaye ile çalışmalarına başlamıştır. Fabrikanın sermayesinin 100 bin lirası Banka tarafından üstlenilmiştir. Ancak bu sermaye fabrikada yapılan yenileştirme ve modernizasyon faaliyetleri için yetersiz kalınca banka tarafından fabrikaya kredi verilmiştir. Isparta İplik Fabrikası gerek satışların istenilen düzeyde olmaması gerekse de sermayenin yetersizliğinden dolayı planlanan verimliliğe ulaşamamıştır.
3. Maraş Çeltik Fabrikası Türk Anonim Şirketi: Maraş Çeltik Fabrikası, pirinç üretimi amacıyla ve 120 bin lira sermaye ile faaliyetlerine başlamıştır. Fabrikanın kuruluş sermayesinin 112 bin 700 lirası Banka tarafından üstlenilmiştir. Fabrika yönetimi, çeltik mevsimi haricinde de üretim faaliyetlerinde bulunmak amacıyla 1928 yılında bir un fabrikasını da satın almıştır. Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası raporlarında, söz konusu fabrikanın planlanan amaçlar doğrultusunda verimli olduğu ifade edilmiştir.
4. Tosya Çeltik Fabrikası Türk Anonim Şirketi: Tosya Çeltik Fabrikası, pirinç üretimini arttırmak amacıyla 1925 yılında 120 bin lira sermaye ile kurulmuştur. Fabrikadaki bazı ekipmanların tedarik süreci iki yıla yakın sürmüş ve 1927 yılından itibaren üretim başlamıştır. Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası raporlarında, söz konusu fabrikanın planlanan amaçlar doğrultusunda verimli olmadığı ifade edilmiştir.
5. Uşak Tarakii Ziraat Türk Anonim Şirketi: Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası, Uşak'ta şeker fabrikaları tesis etmek, zirai ve ticari işlemlerde bulunmak amacıyla 19 Nisan 1923 tarihinde kurulmuş olan şirkete ortak olmuştur. Banka söz konusu şirkete ait hisselerin %30'unu satın almıştır. Şirketin üretimini arttırmak amacıyla ihtiyaç duyduğu bazı malzemelerin

tedariki ile yatırımlar için ihtiyaç duyulan paranın tamamı Banka tarafından karşılanmıştır. Şirketin sermayesi 1926 yılında bir milyon 200 bin liraya yükseltilmiştir. Banka, söz konusu sermayenin 180 bin liraya karşılık gelen hissesini satın almış, 895 bin lira da nakit destek sağlamıştır. Ancak sonraki yıllarda hedeflenen pancar üretimi istenilen düzeyde olmadığından dolayı Yönetim Kurulu 1928 yılında şirketi tasfiye etmiştir.

6. Yalvaç Ticaret ve Sanayi Anonim Şirketi: Yalvaç'ta debbağ fabrikası tesisi ve buna bağlı olarak çalışacak sanayi ve ticaret işlerini yapmak amacıyla 1926 yılında 130 bin lira sermaye ile kurulmuştur. Bu sermayenin 50 bin lirası Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası tarafından üstlenilmiştir. Ancak kuruluş amaçlarını elde edemeyen şirket 1927 yılında faaliyetine son vermiştir.
7. Kütahya Çini İşleri Türk Anonim Şirketi: Kütahya çiniciliğini geliştirmek ve bu sektörde üretim yapmak amacıyla 24 Mayıs 1925 yılında 100 bin lira sermaye ile kurulmuştur. Banka şirketin kuruluş sermayesinin %50'ne katılmıştır. Bu şirkette kuruluş amaçlarını gerçekleştiremeyince 1930 yılında tasfiye edilmiştir.
8. İstanbul Liman İşleri İnhisarı Türk Anonim Şirketi (T.A.Ş.): İstanbul limanında gemilere tatlı su verilmesi, kömür de dahil olmak üzere her türlü yükleme ve boşaltma, kılavuzluk, dalgıçlık işleri ile ilgili faaliyette bulunmak amacıyla 26 Temmuz 1926 tarihinde 500 bin lira sermaye ile kurulmuştur. Banka bu sermayenin 80 bin lirasını üstlenmiştir. Ancak Banka 1927 yılında şirketteki hissesini Ticaret Vekâletine devretmiş ve iştirakini tasfiye etmiştir.
9. İzmir Liman İşleri İnhisarı Türk Anonim Şirketi: İzmir limanındaki yükleme, boşaltma, kılavuzluk yapma ve dalgıçlık hizmetlerini yerine getirmek amacıyla 15 Nisan 1925 yılında ve 100 bin lira sermaye ile kurulmuştur. Banka şirketin kuruluş sermayesinin %50'ni üstlenmiştir. Ancak banka, şirketteki hisseleri 1927 yılında Ticaret Vekâletine devretmiş ve iştirakini sona erdirmiştir.
10. Trabzon Liman İnhisarı Türk Anonim Şirket: Trabzon'da Değirmendere, Çömlekçi ve Moloz limanlarında faaliyet yürütmek amacıyla 1925 yılında ve 50 bin lira sermaye ile kurulmuştur. Banka bu sermayenin %10'na katılmasına rağmen daha sonra bu iştiraktan ayrılmıştır.
11. Aksaray Azmi Milli Şirketi: Un, mensucat ve elektrik üretimi alanında faaliyet yürütmek amacıyla 1924 yılında 250 bin lira sermaye ile kurulmuştur. Banka şirketin %10 hissesini satın almıştır. Şirket, bankanın faaliyetini sonlandırdığı 1932 yılında Sanayi Ofisi ve Sümerbank'a devredilmiştir.

12. Ankara Millî Mensucat Anonim Şirketi: Mensucat alanında faaliyet yürütmek amacıyla 150 bin lira sermaye ile kurulan şirketin Ticaret Vekâletindeki 23 bin 385 lira tutarındaki hissesi bankaya devredilmiştir.
13. Malatya Teşebbüsâtı Sınaiye Türk Anonim Şirketi: Hidroelektrik, un, konserve, ispiroto, hızar ve temizlik malzemesi üretimi yapmak amacıyla 22 Ekim 1925 tarihinde 400 bin lira sermaye ile kurulmuştur. Banka, şirketin %33 hissesine sahip olmuştur.
14. Eskişehir Lüle Taşı Şirketi: Lüle taşı madeninden üretim yapmak ve satmak amacıyla 100 bin lira sermaye ile kurulmuştur. Banka, şirketin %25 hissesine sahip olmuştur. Ancak şirket kuruluş amaçlarını elde edemeyince tasfiye edilmiştir.
15. Trabzon Elektrik Türk Anonim Şirketi: Visere suyundan elektrik enerjisi elde etmek amacıyla 8 Ağustos 1925 yılında 160 bin lira sermaye ile kurulmuştur. Banka, şirketin 50 bin liralık hissesine ortak olmuştur. Hidroelektrik santrali 1928 yılından itibaren üretime başlamıştır.
16. Kilimli Kömür Madenleri Türk Anonim Şirketi: Ereğli kömür havzası Kilimli bölgesinde satın alacağı veya kiralayacağı ocakları işletmek amacıyla 1926 yılında ve 400 bin lira sermaye ile kurulmuştur. Banka, şirketin %10 hissesine ortak olmuştur.
17. Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası, Ticaret Vekâletinden devraldığı ve/veya hissedar olduğu iştiraklerin yönetilmesinde arz-talep dengesini tutturamamış, söz konusu işletmelerin modernizasyonu da dahil olmak üzere yapılan harcamalar elde edilen gelirlerden fazla olmuştur. Bu durum bankanın sahip olduğu işletmelerin büyük kısmını tasfiye etmesine yol açmıştır.

Bununla birlikte, Türkiye Sanayi ve Maadin Bankasının iştirak ettiği işletmelerin çok çeşitli alanlarda faaliyet göstermeleri, yöneticilerinin söz konusu sektörlerde yabancı olmalarından kaynaklanan tecrübe eksikliği, mamul ürünlerin tüketiciye ulaştırılmasındaki plansızlık ve bankanın sahip olduğu hisselerin halka arzında yaşanan sorunlardan dolayı kuruluş hedefleri elde edilememiştir. Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası, bu gelişmeler doğrultusunda 1932 yılında iştiraklerini kamuya, sahip olduğu varlıkları ise yeni kurulan Sümerbank ve Sanayi Ofisine devrederek misyonunu tamamlamıştır⁴¹.

41 Kazgan, *age.*, s. 111; İbrahim Erdal, "Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası", *Atatürk Ansiklopedisi*, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turkiye-sanayi-ve-maadin-bankasi/> son erişim

Sonuç

Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanmasından kısa bir süre sonra ilan edilen Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli her alanda *tam bağımsız* olmak esası üzerine tesis edilmiştir. Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Türkiye İktisat Kongresi'nin açılış konuşmasında da ifade ettiği üzere her alanda bağımsızlık hedefinin temelinde ise ekonomik bağımsızlık yatmaktadır. Ekonomik bağımsızlık ise millî sermaye birikiminin oluşturulması ile doğrudan ilgilidir. Türkiye İktisat Kongresi'nde de kararlaştırılan bu amacın gerçekleştirilebilmesinin yolu ise millî bankaların kurulmasından geçmektedir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında ekonomik yapının yabancı bankaların egemenliğinden kurtarılması ve millî sermaye birikiminin sağlanması düşüncesi doğrultusunda kamu bankacılığı alanında da önemli projeler hayata geçirilmiştir. Devletçilik anlayışının somut bir örneği olan Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası da bu projelerin bir sonucu olarak 1925 yılından itibaren faaliyetlerine başlamıştır. 633 sayılı kuruluş kanununda da açık olarak ifade edildiği üzere banka; hem piyasanın ihtiyaç duyduğu kapitali sağlamak hem yönetimini üstlendiği ve/veya sermayesine iştirak ettiği işletmeleri çağın gereklerine ayak uydurmak ve kendi alanlarında söz sahibi olmasını sağlamak hem de madencilik sektörünü geliştirmek için yoğun faaliyetlerde bulunmuştur.

Ancak kamu bankalarının piyasaya yeni girdiği bu dönemde, bir yandan çok geniş yelpazedeki işletmelerin yönetilmesi sorunu diğer yandan ise bankacılık ve madencilik sektörünün oluşturulması çabaların dağılmasına yol açmış ve kuruluş amaçlarının elde edilmesinden uzaklaşmıştır. Holding mantığı ile faaliyet yürüten bankanın⁴² kendi kuruluş amaçlarını gerçekleştirmek için ihtiyaç duyduğu enerji ve motivasyonu dağıtması da başarılı olamamanın sebeplerinden biri olarak ifade edilebilir. Bununla birlikte bankanın faaliyette bulunduğu dönem aynı zamanda etkileri küresel boyutta hissedilen ekonomik buhranın yaşandığı yıllara denk gelmesi de Bankanın faaliyetlerini olumsuz etkilemiştir.

---

tarihi: 15.08.2022.

42 Ayrıntılı bilgi için bk. Muzaffer Aydemir, Ferit Murat Özkaleli ve Salih Turan Katırcıoğlu, "The Roots of Holdings Through State: Evidence from Turkish Industry and Maadin Bank in Turkey", *Actual Problems of Economic*, 11(137), s. 250-259.

Kaynaklar

Akgüç, Öztin, *Cumhuriyet Döneminde Bankacılık Alanında Gelişmeler*, Türkiye Bankalar Birliği, Ankara 1975.

Apak, Kemalettin, *Türkiye'de Devlet Sanayi ve Maadin İşletmeleri*, İzmir Selüloz Basımevi, Ankara 1952.

Artun, Tuncay, *İşlevi-Gelişimi-Özellikleri ve Sorunlarıyla Türkiye'de Bankacılık*, Tekin Yayınevi, İstanbul 1983.

Aydemir, Muzaffer, Özkaleli, Ferit Murat ve Katırcıoğlu, Salih Turan, "The Roots of Holdings Through State: Evidence from Turkish Industry and Maadin Bank in Turkey", *Actual Problems of Economic*, 11(137).

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA.), 30-018-01-01/13-18-10.

Derin, Haldun, *Türkiye'de Devletçilik*, İstanbul 1940.

Eldem, Vedat, *Osmanlı İmparatorluğu'nun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik*, TTK Basımevi, Ankara 1994.

Erdal, İbrahim, "Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası", *Atatürk Ansiklopedisi*, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turkiye-sanayi-ve-maadin-bankasi/> son erişim tarihi:15.08.2022.

İnan, Afet, *Şirketler ve Bankalar*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1930.

İnan, Afet, *İzmir İktisat Kongresi, 17 Şubat-4 Mart 1923*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1982.

Kazgan, Haydar, *Osmanlıdan Cumhuriyete Türk Bankacılık Tarihi*, Türkiye Bankalar Birliği Yayını, İstanbul 1997.

Sak, Güven-Sönmez, Sinan-Erkal, Funda-Gökmen, Özgür-Şeker, Nesime-Uluğtekin, Murat, *İş Bankası Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür yayınları, İstanbul 2001.

Silier, Oya, *1920'lerde Türkiye Milli Bankacılığının Genel Görünümü*, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara 1975.

Ökçün, Gündüz, *1909-1930 Yılları Arasında Türkiye'de Bankacılık Alanında Kurulan Anonim Şirketler*, Hacettepe Üniversitesi Yayını, Ankara 1975.

Ökçün, Gündüz *Türkiye İktisat Kongresi, 1923 İzmir, Haberler-Belgeler-Yroumlar, Heyeti Faale Raporunda Yer Alan Görüşler*, Ankara 1968.

Tokgöz, Erdiñ, *Türkiye'nin İktisadi gelişme Tarihi (1914-2004)*, İmaj Yayınevi, Ankara 2004.

Türkiye Büyük Millet Meclisi (T.B.M.M.) Zabıt Ceridesi.

Ulutan, Burhan, *Bankacılığın Tekamülü, (?)*, Ankara 1957.